

skrivelse fra Osiander til hertugen angående den danske konges holdning, giver et udmærket indtryk af Albrechts osiandrisme og netop hans »Starrheit«. Iøvrigt er det ikke helt korrekt, når forf. nævner, at Albrecht indhentede judicier fra Sachsen, Württemberg og Mecklenburg og tilføjer, at »ungefragt mischten sich aber sogleich andere mit Schmähchriften ein« (s. 82). Også andre blev anmodet om betænkninger, bl.a. Chr. III af Danmark, der som svar på det – nyligt offentliggjorte – afsendte judicium modtog en meget omfattende gendrivelse fra Albrecht, konciperet, som det har vist sig, af Osiander – selvom Albrecht havde lovet at hemmeligholde det danske judicium. Man kunne nok have ønsket sig en større samlet kritisk vurdering af hertug Albrechts kirkepolitik i det hele taget, således som det dog er tilfældet i forf.s værk om Albrecht fra 1960.

Værkets bind II er bearbejdet af Iselin Gundermann, kendt bl.a. fra sin bog om Albrechts første hustru, Dorothea, datter af Frederik I af Danmark (jvf. ovenfor). Bindet indeholder godt 700 fotografier og tegninger af kirker og inventar fra alle dele af området, foruden fortegnelse over samtlige kirker, afsnit om bygningshistorien, kildefortegnelse og registre samt et kort, der viser de evangeliske sogne indtil 1945. Dette kort er iøvrigt uundværligt til forståelsen af flere afsnit i værkets første bind.

Endelig indeholder det tredje bind dokumenter, der belyser den kirkehistoriske fremstilling fra 1523 til 1945, men bindet har også som den første kilde-samling til Østprovsens kirkehistorie i sin art betydelig selvstændig værdi: således er bl.a. kirkeordningen af 1558 her aftrykt fuldstændigt. Den har ikke tidligere været offentliggjort. I dette bind findes endvidere facsimilegengivelser af titelblade på reformationsskrifter, dogmatiske bøger, hymnologiske udgivelser samt gengivelser af et halvt hundrede kirkelige segl.

Fremstillingen er overalt levende og særdeles letlæselig, dette gælder ikke mindst redegørelserne for de mange teologiske stridigheder. Værket er i det hele taget udtryk for en imponerende arbejdsindsats og kan stå som et monument over forf.s vel uovertrufne fortrolighed med kildematerialet til præjisk historie, hvilket er velkendt fra hans tidligere arbejder.

MARTIN SCHWARZ LAUSTEN

LARS LINGE: Gränshandeln i svensk politik under äldre Vasatid. Bibliotheca Historica Lundensis XXIII. Lund, Gleerup, 1969. 450 s. 1 kortbilag. 43 sv. kr.

Et særligt aspekt af relationerne mellem de nordiske lande i det 16. og 17. årh. er grænsehandelen imellem dem. Indtil 1658 var de handelsgeografiske forhold i høj grad til Danmarks fordel, idet befolkningen langt ind i Småland, Västergötland og Värmland lettere kunne få deres importvarer (især salt) og afsætte deres eksportvarer (især levnedsmidler) i de danske og norske havne i Bohuslen, Halland, Blekinge og i mindre grad Skåne, end de kunne over de svenske byer. I takt med Vasaernes øvrige nationale økonomiske politik, som bl.a. gik ud på at styrke de svenske byer og gøre den svenske udenrigshandel uafhængig af de danske havne, opstod stigende problemer med denne grænsehandel.

Fra svensk side søgte man at begrænse den på forskellig måde, og i de tilfælde,

hvor man ikke selv kunne forsyne befolkningen i grænselandskaberne, søgte regeringen i hvert fald at få de danske købmænd til at komme til Sverige og at begrænse deres aktivitet til de lovlige markeder i byerne og forhindre landhandel.

Stridighederne om grænsehandelen er af mange historikere blevet betragtet som et af de væsentligste momenter bag de dansk-svenske modsætninger i perioden, men det har været karakteristisk, at den reelle viden om denne grænsehannels omfang og form har været ganske ringe.

Med Lars Linges bog er der for alvor kommet en mængde informationsmateriale frem, der tillader slutninger med langt højere grad af sikkerhed, end det tidligere var muligt.

Forfatteren har gennem en årrække gennemarbejdet de nationale og lokale arkiver og har fremdraget og bearbejdet et meget stort materiale, som imidlertid i højere grad belyser formerne for og den officielle holdning til grænsehandelen, end det tillader et skøn over dennes omfang. Lars Linge har tydeligt nok haft problemer med dispositionen af sit store materiale. Han har valgt at dele bogen op i kapitler, afgrænset kronologisk efter de vigtigste traktater om grænsehandel, og indenfor hvert enkelt kapitel behandles så systematisk de politiske forhold, den svenske eksportpolitik, by- og toldpolitik og herunder igen forholdene i de enkelte regioner. Dette har bevirket, at bogen er blevet uhyre detailrig, og har fået karakter af en håndbog, som ingen, der beskæftiger sig med de dansk-svenske forbindelser i det 16. og 17. årh. vil kunne forbigå.

Interessant er Linges påvisning af, at de forskellige former for reguleringer af grænsehandelen, som de svenske konger (og i krigstid også de danske) beordrede, egentlig kun fik meget ringe praktiske virkninger. Grænserne kunne ikke effektivt kontrolleres, og det ser ud som om de statslige myndigheder (måske i konsekvens af dette) ikke satte meget ind på at håndhæve bestemmelserne. Forfatteren når til den konklusion, at trods alt var grænsehandelen ikke på noget tidspunkt et så alvorligt problem, at den alene kan have motiveret den svenske ekspansionspolitik mod Danmark og Norge.

KARL-ERIK FRANDSEN

CHRISTOPHER HILL: *Reformation to Industrial Revolution. A Social and Economic History of Britain 1530-1780.* London, Weidenfeld & Nicolson, 1967. vii + 254 s. 42 sh.

Få vil betvivle, at Oxfordhistorikeren Christopher Hill hører til blandt nutidens mest talentfulde og produktive britiske historikere. Når mange af hans lærde kolleger – dette til trods – normalt ikke accepterer Hills forskellige teser om britisk historie i det 16. og 17. årh., hænger dette sammen med, at Hill har en marxistisk orientering i sit arbejde. Der er både en metodisk og teoretisk uenighed mellem Hill og de fleste af hans fagfæller. Når Christopher Hill her kaldes for en marxistisk historiker, må dette uddybes for ikke at blive misforstået. Det betyder nemlig ikke, at Hill udelukkende eller primært interesserer sig for de økonomiske faktorer i en historisk sammenhæng. Tværtimod beklager Hill for eksempel, at britiske historikere har været for økonomisk orienteret i deres analyse af årsagerne til borgerkrigen i 1640'erne (jvf. *Puritanism and Revolution*, 1958,